

DE VERBOUWING VAN HET ARENBERGINSTITUUT TOT KUNSTENCENTRUM STUK

1997-2002

DEEL I : ALGEMEEN

HISTORIEK VAN HET PROJECT

Het Arenberginstituut heeft tot in de jaren zeventig gediend als huisvesting voor de afdeling scheikunde van de K.U.Leuven. In de laatste twee decennia werden slechts enkele gedeelten nog door de K.U.Leuven gebruikt. Ook kunstencentrum STUK, dat tot op vandaag verspreid was over verschillende locaties in Leuven, benutte in die periode enkele ruimten in het Arenberginstituut voor haar producties. Op 25 april 2000 werd het volledige gebouwencomplex door de K.U.Leuven in erfpacht gegeven aan STUK. STUK heeft vervolgens Neutelings Riedijk Architecten geselecteerd als architect en het complex in de afgelopen twee jaar laten ombouwen tot het nieuwe onderkomen voor het Kunstencentrum STUK. Een deel van het complex werd ingericht ten behoeve van culturele activiteiten van de K.U.Leuven.

Het oorspronkelijke Arenberginstituut bestond uit een aaneenschakeling van gebouwen rond een binnenkoer, de meeste uit het begin van de vorige eeuw, op een steile heuvel tussen de Naamsestraat en de Schapenstraat in Leuven. Door de lange periode van gedeeltelijke leegstand verkeerde het complex in een matige staat. Een financiële en bouwtechnische haalbaarheidsstudie wees uit dat een aanpak op maat per vleugel de beste optie was. De twee minst bruikbare vleugels, die zich in slechte staat bevonden, zijn gesloopt en vervangen door nieuwbouw, (de middenblokken). Twee karakteristieke en goed bruikbare vleugels, die zich in redelijke staat bevonden, hebben een ingrijpende renovatie ondergaan (voorblok en achterblok). De twee resterende vleugels tenslotte hebben een lichte opknapbeurt gekregen. (zijvleugel en auditorium). Daarnaast is ook de buitenaanleg volledig vernieuwd.

Het resultaat is een geheel nieuw STUKcomplex, een kunstencentrum van bijna 10.000 m² grootte, met een totaal nieuwe ruimtelijke compositie en interne routing, dat voldoet aan alle hedendaagse eisen. Maar vooral is het resultaat een complex dat een veelvoudig gebruik mogelijk maakt voor alle mogelijke vormen van podiumkunsten, muziek en beeldende kunsten. En bovendien is het complex een nieuwe publieke ruimte, volledig ingebed in de stad, een nieuw aantrekkingspunt in Leuven.

RUIMTELIJK CONCEPT VAN HET PROJECT

Het ruimtelijk concept van het STUK-complex is het idee van een stad met vele huizen, een bonte mozaïek van verschillende plaatsen voor voorstellingen, producties, repetities, publieksopvang, cursussen en organisatie. Elke ruimte heeft een heel eigen karakter wat betreft sfeer, afwerking, maten, lichtval, uitzicht, ruimtelijkheid. Er zijn historische ruimten, gloednieuwe ruimten en vernieuwde ruimten. Daardoor is een neutraal, multi-functioneel complex vermeden, en ontstaat

een caleidoscopisch labyrint van karaktervolle plaatsen, elk met hun eigen specifieke gebruiksmogelijkheden.

Het STUKcomplex telt tien grote publiekszalen, elk toegesneden op een specifieke functie: de Soetezaal (dans- en theatervoorstellingen), de Labozaal (dans- en theatervoorstellingen), de Studio (dans- en theaterproducties), de Filmzaal (filmvoorstellingen), de Ensemblezaal (ensemblemuziek repetitie en kleine concerten), de Paviljoenzaal (individuele muziekrepetitie en fotografie) het Auditorium (colleges, lezingen, congressen) de Zuilenzaal I of Expozaal (tentoonstellingen beeldende kunst) de Zuilenzaal II (oefenruimte culturele studies), en de Buitenzaal (openluchttheater) Daarnaast zijn er een aantal grote ruimten voor publieksopvang, zoals het Café-Restaurant en de Foyer, en vele tientallen “achter de schermen”-ruimten voor onder meer theatertechniek, catering, sanitair, kantoren, vergaderruimten, artiestenverblijven, kleedkamers, opslagruimtes, logistiek, enzovoort.

De patio, een intieme binnenkoer, vormt het hart en oriëntatiepunt van het complex. Alle publieke zalen hebben een adres aan deze patio. Ze is ook het hart van een stelsel van publieke buitenruimtes, dat dwars doorheen het complex loopt, en een openbare stedelijke route vormt van de Naamsestraat tot aan de Schapenstraat. Dit netwerk van routes kris-kras door het mozaïek, bevordert de informele ontmoetingen tussen artiesten, publiek, studenten en stadsbewoners. Een logistiek circuit verbindt de technische ruimten van de zalen, zonder de publieksstromen te kruisen.

ARCHITECTONISCH CONCEPT VAN HET PROJECT

Bij de vernieuwing van het Arenberginstituut tot het Kunstencentrum STUK is uitgegaan van een aanpak waarin oud en nieuw door elkaar is verweven tot een spannend maar ook vanzelfsprekend geheel, zonder te vervallen in een historiserend pastiche.

Door de eigenzinnige sculpturale volume-opbouw van de nieuwe delen, wordt het contrast tussen oud en nieuw aangezet. De volume-opzet is zodanig, dat een rijk ruimtelijk stelsel ontstaat, wat een veelvoud aan gebruik mogelijk maakt. De grillige volume-opzet van de nieuwbouw vormt steeds weer andere erkers, uitkijktorens, balkons, trappartijen, onderdoorgangen, doorkijkjes, pleintjes, stegen en terrassen. Het geheel vormt zo een nieuwe publieke buitenruimte, als deel van het stedelijk weefsel van Leuven. Door de materiaalkeuze van rode baksteen voor de buitengevels van de nieuwbouw, worden de oude en nieuwe delen weer bij elkaar getrokken tot een vanzelfsprekend geheel.

De visuele toevoegingen aan de buitenzijde van de oude gebouwdelen zijn beperkt, maar telkens uitgevoerd als krachtige signalen van vernieuwing. Er is het zilveren sheddak als bekroning van het complex, een nieuw dominant element in de skyline van Leuven, Er is de uitnodigende entree-patio, afgezoomd met een reusachtige corniche die is ondersteund door de vier STUK letters, de publieke blikvanger aan de Naamsestraat. Er zijn de vier overmaatse voorzetramen als aandachtstrekkers aan de Schapenstraat.

In tegenstelling tot het eenduidig en sobere materiaalgebruik van de buitenzijde, zijn de interieurs van het nieuwe STUK-complex zeer divers en uitbundig uitgevoerd. Elke zaal heeft een eigenzinnig karakter, afgestemd op de sfeer en het gebruik van de ruimte. Er is gewerkt met zeer uiteenlopende materialen en afwerkingen, zoals bijvoorbeeld geëlied beton met een zigzagpatroon in bas-reliëf, afgedopt met messing rozetten; gecapitonneerde zwartlederen

wanden aangespannen met blinkende balkkopmoeren; doorschijnende schoepenwanden van roestend ijzer; gemetselde goudstaven; zwarte geperforeerde luiken met roodvelouren vulling; of kratten van ongeschaafd hout. Zo ontstaat een Alice-in-Wonderland complex, waar achter elke deur een nieuwe eigenzinnige wereld schuil gaat.

Een belangrijk architectonisch thema in het complex is het gebruik van daglicht, uitzicht en doorzicht. In elke zaal zijn deze elementen op telkens andere manieren verwerkt. Daardoor is het gevaar voor een hermetisch complex van donkere dozen vermeden, en ontstaat een aangename werkomgeving waar de verschillende ruimten telkens weer op een onverwachte wijze op elkaar en op de stad betrokken worden.

SOETEZAAL

De Soetezaal is een volledige nieuwe zaal, die als een brug in het hart van het complex ligt. De zaal is uitgevoerd als een vlakke vloer theater met een capaciteit van 220 zitplaatsen op een vaste tribune. Het speelveld heeft een afmeting van 14 x 12 en is 7 meter hoog. Aan de ene zijde ervan ligt een zijtoneel van 12 x 8 meter, aan de andere zijde een 2 meter diepe erker, die als tweede zijtoneel dienst doet. Deze erker heeft een venster van 10 meter breed en 6 meter hoog, dat uitkijkt op de patio en dat in zijn geheel geopend kan worden. Op die manier kan in het theater met daglicht gespeeld worden. Bovendien kan de patio mee betrokken worden in de voorstelling en wordt van alle kanten van het complex een blik op de scène geboden.

De zaal is uitgewerkt als één doorlopende architectonische ruimte, waarbij er geen onderscheid is gemaakt tussen publiekszijde en scènezijde. De wanden vormen een stedelijke binnengevel met een compositie van architectonische elementen zoals erkers, balkons, loggia's, poorten en vensters. De wanden zijn uitgevoerd in geölief beton, met een zigzag patroon in bas-reliëf. Het patroon wordt bekroond door goudkleurige messing rozetten. Alle vloeren zijn afgewerkt met een grijs geölief essenhouten strokenparket. Het geheel houdt het midden tussen een stadsplein, een huiskamer en een oud machinefabriekje.

De theaterzetels zijn bekleed in een donkerbruine ruwe stof, en kunnen dankzij de opklapbare armsteunen tot één doorlopende bank omgevormd worden. Het plafond bestaat uit betonnen bruggen, die één geheel met de zaal vormen. Dit systeem van vaste bruggen vormt een volledige zolderverdieping boven de zaal voor de theatertechniek, wat een groot gebruiksgemak geeft. Annex aan de zaal bevinden zich de kleedkamers, de technische cabine, en diverse opslagruimtes voor decors en theatertechniek.

LABOZAAL

De Labozaal is een omgebouwd laboratorium uit de jaren vijftig. Het is een ruimte voor 100 tot 200 toeschouwers, met een vloerveld van 20 x 15 meter, dat op verschillende manieren gebruikt kan worden. Er is geen vaste tribune, opstellingen kunnen naar keuze gemaakt worden met practicabels. De zaal heeft een vast gridsysteem voor de theatertechniek op circa vijf meter hoogte.

Het karakter van de zaal wordt gedomineerd door vier grote ramen met een panoramisch uitzicht op de Dijlevallei. De oude ramen zijn voorzien van grote voorzetramen aan de buitenzijde, die verduistering en akoestische voorzieningen bevatten. Op die manier kan zowel mét als zonder daglicht en uitzicht gespeeld worden.

De afwerking van de zaal is ingehouden en technisch, met een grijze essenhouten dansvloer, witte pleisterwerk wanden en een metalen buizenplafond. De lange achterwand tegenover de ramen is uitgevoerd als een roestbruine roosterwand, waarin licht en ventilatie geïntegreerd zijn. Achter deze roosterwand bevinden zich ook alle annexen van deze zaal, zoals kleedruimtes, opslag, regie-cabine, technisch atelier, dimmerruimte, enzovoort.

STUDIO

De Studio is een gerenoveerde ruimte, die zich bevindt op het hoogste punt van het complex, onder het nieuwe shed-dak. Deze ruime studio meet 25 x 11 meter, en is met haar speciale verende houten vloer geschikt als oefenruimte voor dans-en theaterproducties. Ook try-outs en kleine publieksvoorstellingen zijn hier mogelijk.

Door het sheddak, dat in zijn geheel verduisterbaar is, valt gelijkmatig noorderlicht naar binnen. Onder het sheddak, op vijf meter hoogte, kunnen flexibele theatergrids gehangen worden om producties uit te proberen. De twee lange wanden van de studio hebben een serie raamnissen met prachtig uitzicht over Leuven. Deze nissen kunnen met bewegende zwart geperforeerde luiken aan de binnenzijde gesloten worden, voor verduistering of akoestiek.

Annex aan de studio liggen opslagruimte, kleedruimte en een productiekantoor.

ENSEMBLEZAAL

De Ensemblezaal is een nieuwe zaal, bedoeld voor repetitie en kleine concerten van muziekensembles van de K.U.Leuven. De zaal meet circa 20 x 12 meter, met een schuin oplopend plafond tot 8 meter hoogte. Aan één zijde is de zaal vertrappt, zodat een informele tribune voor toeschouwers ontstaat.

De sfeer van de zaal is mysterieus en sacraal met goudkleurige wanden, een donkerrode parketvloer en een koningsblauw plafond. Aan de lange zijde valt gefilterd daglicht binnen door een groot driehoekig bovenraam van melkglas, dat de diagonale asymmetrie van de zaal versterkt. Aan de wanden zijn panelen bevestigd, bespannen met roodbruine huiden, ten behoeve van de akoestiek. Annex aan de zaal zijn diverse opslagruimtes voorzien voor de instrumenten van de ensembles.

FILMZAAL

De filmzaal is een nieuwe zaal, specifiek ingericht op filmprojecties. Ze biedt plaats aan 96 toeschouwers. De zaal heeft een sterk oplopende tribune, met vaste, ruim bemeten zetels, veel beenruimte en goede zichthoeken.

De filmzaal ruikt en voelt als een zwoel geheim boudoir, met gecapitonneerde wanden en plafonds van zwartlederens kussens, vastgezet met grote stalen dopmoeren en royale bloedrode zetels van pluche. Achter in de zaal is een professioneel uitgeruste cabine voor projectie en montage.

PAVILJOENENZAAL

De Paviljoenzaal is een oude laboratoriumzaal die is verbouwd tot repetitieruimte voor individuele muzikanten en donkere kamers voor fotografen, ten behoeve van de KULeuven.

In de grote open ruimte zijn vijf houten paviljoenen los opgesteld tussen de kolommen. Deze paviljoenen kunnen gereserveerd worden door individuele muzikanten of kleine muziekgroepjes. Het zijn perfect geluidsgeïsoleerde cabines, met zware ontdubbelde wanden, gebouwd op rubberen blokken. Beletlampjes aan de buitenzijde geven het gebruik aan. Tussen de paviljoenen zijn zitjes voorzien om uit te blazen na de repetities. Achterin de zaal zijn vier grote doka's ingericht voor individueel gebruik of cursussen fotografie.

AUDITORIUM

Het bijna honderd jaar oude auditorium is in zijn oorspronkelijke staat behouden, en zal opnieuw in gebruik worden genomen als college- en lezingenzaal voor de K.U.Leuven. De zaal heeft circa 200 zitplaatsen.

In dit typische half rond met zijn houten bankjes zijn de nodige vernieuwingen doorgevoerd om de hedendaagse techniek van ventilatie, kunstlicht en projectie te integreren, zonder het historische karakter van de zaal aan te tasten.

ZUILENZAAL OF EXPOZAAL

De Zuilenzaal op de eerste verdieping aan de Naamsestraat is volledig gerestoreerd, en bestemd als tentoonstellingsruimte voor beeldende kunst.

Het oorspronkelijke karakter van de zaal, met zijn gietijzeren kolommen en parketvloeren is in haar luister hersteld. Alle ramen zijn vernieuwd en akoestisch geïsoleerd. In annex zijn er een aantal opslag- en vergaderruimtes.

ZUILENZAAL II

De Zuilenzaal op de tweede verdieping aan de Naamsestraat is volledig gerestoreerd, en bestemd als cursusruimte voor Culturele Studies van de K.U.Leuven.

Het oorspronkelijke karakter van de zaal, met zijn gietijzeren kolommen en parketvloeren is in haar luister hersteld. Alle ramen zijn vernieuwd en akoestisch geïsoleerd. In annex zijn er een aantal opslag- en vergaderruimtes.

BUITENZAAL

Uitkijkend over de patio ligt de Buitenzaal, op het dak van de ensemblezaal. Het is een olopende tribune, waar circa 150 mensen kunnen zitten. Dit openluchttheater kan gebruikt worden voor allerhande activiteiten, zoals avondfilms, middagconcerten, zomerfestivals, enzovoort. Het sluit ook direct aan op het buitenterras van het café.

De buitenzaal heeft het karakter van een stedelijke ruimte, met gemetselde wanden, terracottakleurige betonnen gradins, een "Romeo-en-Julia- balkon", een scène-pleintje van 5 x 10, en een hoog oprijzende uitkijktoren over de stad, van waaruit doeken en acteurs kunnen neergelaten kunnen worden. De tribune komt uit op een ruim bovenplateau met staanplaatsen en een zitbank, die tevens een secundaire ingang vormt voor de Soetezaal.

CAFÉ / RESTAURANT

De hoge oude scheikundezaal op straatniveau aan de Naamsestraat is omgebouwd tot een groot café-restaurant. De zaal is vrijwel in zijn oorspronkelijke staat gelaten, als een gevonden ruimte, klaar voor gebruik. De hoge ramen en plafonds, slanke gietijzeren kolommen en oude houten parketvloer geven cachet aan dit natuurlijke "grand-café".

Als enige ingreep is een amberkleurige, licht doorschijnende dubbeltrap van polyestervezel dwars in de ruimte geplaatst. Deze trap legt de verbinding met het ondergelegen foyer en zet de routing naar de zalen in. Onder het café liggen de grote keuken en verschillende opslagruimtes. De strategische ligging van het café tussen Naamsestraat en patio aan de publieke route, laat vermoeden dat deze ruimte tot een nieuwe huiskamer voor Leuven zal uitgroeien.

FOYER

Het foyer is de publieksentree van het complex, aan het verdiepte voorplein van de Naamsestraat op patio-niveau. In het foyer zijn onthaal en ticket-office voorzien. Van hieruit starten alle routes door het kunstencentrum.

De foyer is onderdeel van de openbare route door het complex, en is dan ook uitgevoerd als een overdekte straatruimte, met donkergrijze betonvloeren en vloerlampen, aansluitend bij de buitenafwerking. Midden in de foyer hangt de amberkleurige dubbeltrap, als een grote luster die naar het café leidt. Vanuit de foyer vertrekt ook de dienst- en mindervalidenlift, die alle niveaus van het project verbindt.

REPETITIERUIMTEN

Aan de zijde Schapenstraat, op het laagste punt van het complex, bevinden zich twee repetitieruimten. Het zijn ruimten van 10 x 10 meter, vier meter hoog, voor verschillende oefen- en repetitiedoeleinden. Deze ruimten zijn sober en doelmatig uitgerust, met hoge ramen, houten vloeren, spiegelwanden en sanitair.

KANTOREN

In een zijvleugel van het complex zijn drie verdiepingen ingericht als kantoren voor het STUK. Deze kantoren zijn centraal gelegen, zodat vlot gecommuniceerd kan worden met alle delen van het Arenbergcomplex. De afwerking is sober en doelmatig.

ARTIESTENFOYER

De artiestenfoyer ligt centraal in het complex, onder de kantoren op het gelijkvloers aan de patio. Ze is ingericht met keuken en living voor alle gasten, artiesten en medewerkers. De artiestenfoyer heeft een eigen afgeschermd terras aan de patio. De verdere inrichting en afwerking van de artiestenfoyer zal deel uitmaken van een kunstproject.

TECHNISCH CIRCUIT

Alle zalen zijn verbonden door een technisch circuit voor logistiek en theatertechniek. Dankzij dit doorlopend gangenstelsel zijn alle technische ruimten van de Naamsestraat tot aan de Schapenstraat met elkaar verbonden, zonder te kruisen met de publieksstromen. Op die manier kunnen technici ongestoord bewegen tussen de zalen, en kunnen alle ruimten bevoorraad worden vanuit de inpandige laad-en losruimte aan de Naamsestraat.

EEN OPENBARE ROUTE: VOORPLEIN - PATIO - BUITENFOYER - BOSPAD - ACHTERPLEIN

Doorheen het hele complex, van de Naamsestraat tot aan de Schapenstraat, loopt een openbare route, die een aaneenschakeling is van verschillende buitenruimten.

Vanaf de Naamsestraat begint de route met het verdiepte voorplein, dat via de foyer naar het patio-niveau voert. De patio is het hart van het nieuwe STUK. De meeste ruimtes hebben uitzicht over de patio, en alle zalen hebben een direct adres aan de patio. Op die manier vormt de patio hét oriëntatiepunt van het complex. De patio biedt bovendien ook ruimte voor allerlei openluchtactiviteiten en festivals en het café-terras.

Van de patio leidt de route verder naar de buitenfoyer, een grote overdekte buitenruimte, waaraan de ingangen van de belangrijkste zalen liggen. Hier kan het publiek wachten voor en na de voorstellingen. Van daaruit leidt een monumentale trappartij naar beneden de helling af, via het bospad tot op het achterplein aan de Schapenstraat. Deze ruimte vormt de tweede entree van het complex.

PARKEREN - FIETSEN - OPENBAAR VERVOER

Het STUK heeft een samenwerkingsovereenkomst met de parking tegenover het H.Hart-ziekenhuis, even verderop in de Naamsestraat waardoor in de onmiddellijke nabijheid een groot aantal parkeerplaatsen beschikbaar zijn.

Zowel aan de zijde Naamsestraat als aan de zijde Schapenstraat worden rekken voorzien voor het stallen van fietsen

Verschillende buslijnen halteren in de nabijheid van het STUK aan de Naamsestraat, met name aan het H.Hart-ziekenhuis, op minder dan vijf minuten lopen van het nieuwe STUK..

AKOESTIEK

Alle nieuwe zalen zijn ontworpen volgens het zogenaamde doos-in-doos-principe. Dit wil zeggen dat ze elk hun volledig onafhankelijke constructie en omhulling hebben, los van andere bouwdelen. De funderingen van de zalen zijn bovendien afgeveerd op rubberen blokken, om ook trillingscontact via de grond te vermijden. Op die manier kunnen alle zalen gelijktijdig gebruikt worden, zonder dat er onderlinge geluidsoverlast ontstaat. Alle constructies zijn zwaar uitgevoerd, met voldoende massa, zodat ook geluidshinder naar buiten vermeden wordt. Alle raampartijen zijn voorzien van speciale zwaar-isolerende glassoorten, zodat hinder voor de omgeving binnen de wettelijke normen blijft. De binnen-akoestiek van de zalen is uitgebreid bestudeerd en hiervoor zijn verschillende maatregelen getroffen, om voor elke ruimte de juiste nagalmtijd te krijgen die bij het gebruik past.

KLIMAATTECHNIEK - SANITAIR - VERWARMING - ELEKTRA

Alle publieke zalen hebben een eigen systeem voor klimaatbehandeling. Ze zijn voorzien van optimale luchtverversing en verwarming, met minimale geluidsniveaus. Alle systemen zijn onderling gescheiden, zodat elke zaal apart regelbaar is, en geen onderlinge geluidshinder ontstaat. De loodgieterij en riolering in de bestaande gebouwen is volledig vernieuwd. Het sanitair is deels vernieuwd, deels behouden. Het centrale verwarmingssysteem is geheel vernieuwd, met behoud van de oorspronkelijke karakteristieke gietijzeren radiatoren in de oude vleugels. De elektrische installatie in de bestaande gebouwen is volledig vernieuwd, zowel de leidingen als de armaturen.

BOUWKUNDIG

De constructie van de nieuwbouw is uitgevoerd in gewapend beton. De gevels zijn opgebouwd uit klassiek metselwerk in rode baksteen. De ramen zijn uitgevoerd in gemoffelde stalen profielen in hamerslag grijs. De buitenaanleg is geheel vernieuwd met trappen en betegeling in zwart gepigmenteerd prefab beton en gegalvaniseerde stalen relingen. Voor de te renoveren delen is zoveel mogelijk de oorspronkelijke constructies en afwerkingen gebruikt. De meeste gevels zijn grondig gereinigd, hervoegd en waar nodig hersteld. Alle bestaande daken, goten, afvoeren en dakkoepels zijn vernieuwd. De bestaande binnenaafwerkingen zijn gerenoveerd conform de oorspronkelijke afwerking en waar mogelijk behouden.

ONTWERPTEAM

Neutelings Riedijk architecten, Rotterdam
(architectuur en algemene leiding)

Bureau Bouwtechniek, Antwerpen
(bouwkundige uitwerking, werftoezicht, kostenbewaking)

Bureau voor Architectuur en Stabiliteit, Leuven
(studie stabiliteit)

Roelandt en Rys, Leuven
(studie technieken)

Daidalos, Leuven
(studie bouwfysica en akoestiek)

TTAS, Aalst
(theatertechnieken)

PROJECTTEAM

Carl Meeusen, STUK
(verantwoordelijk projectleider ontwerpfase)

Serge Vandenhove, STUK
(verantwoordelijk projectleider bouwfase)

Piet Philips
(verantwoordelijke KULeuven)

AANNEMER

Bouwbedrijf Van Hout, Geel
(algemene hoofdaannemer)

FINANCIËLE OPZET

Het project is gefinancierd door subsidies van verschillende overheden, KULeuven en privé-financiers.

Vlaamse gemeenschap	120.000.000 BEF	€ 2.974.722,30
Stad Leuven	60.000.000 BEF	€ 1.487.361,15
Provincie Vlaams Brabant	60.000.000 BEF	€ 1.487.361,15
K.U.L. (voor eigen bouwdeel)	60.000.000 BEF	€ 1.487.361,15
	+ erfpacht gebouw.	
privé-sponsoring	7.000.000 BEF	€ 173.525,47
sommen in onderhandeling	35.000.000 BEF	€ 867.627,34
totaal subsidies	342.000.000 BEF	€ 8.477.958,56

De kosten (steeds inclusief BTW) van het project bedroegen:

Aanneemsom bouwkundig+technieken	232 822 000 BEF	€ 5.771.506,62
Aanneemsom theatertechnieken	21 544 000 BEF	€ 534.061,81
kosten inrichting	18 056 000 BEF	€ 447.695,55
studiekosten	38 392 000 BEF	€ 951.712,82
overige projectkosten	8 461 000 BEF	€ 209.742,71
onvoorzien op aanneming	23 282 000 BEF	€ 577.145,70
totaal investeringskosten	342 557 000 BEF	€ 8.491.766,21

TIJDSLIJN

1996	vooronderzoek
1997	architectenselectie en haalbaarheidsstudie
1998	voorontwerp
1999	opmaak bestekken en bouwaanvraag
2000	aanbesteding
2000 - 2001	bouw
2002	opening

**HET NIEUWE STUK
EEN STEDELIJKE RUIMTE WAAR STAD EN ARCHITECTUUR WEER
NADRUKKELIJK IN HET THEATER AANWEZIG ZIJN**

- een duiding van het architectonische concept van het nieuwe stuk-complex binnen het kader van de historische ontwikkeling van de typologie van het theatergebouw -

Willem Jan Neutelings, najaar 2001

Ooit waren er geen theatergebouwen, maar was de stad zèlf de plaats voor theater. Er was de hemel als dak, de zon als toneellicht en de architectuur als decor. In het Europa van de middeleeuwen vormde het marktplein dé theaterplaats bij uitstek, waar acteurs op karren speelden tussen rumoerig marktpubliek en stapels groente. Deze lokatie verklaart de eeuwenoude band tussen theater en tomaten, maar vooral de typologie van het theatergebouw, die zich ontwikkelde op het schema van een openbare stadsruimte.

Shakespeare's zestiende eeuwse Globe theater, onlangs gereconstrueerd in Londen, is een goed voorbeeld van deze eerste stap in de ontwikkeling van de theatertypologie. In feite is het niets anders dan de verbeelding van een stadsplein. In het midden lag een pleinvormige ruimte waar het gemene volk stond, rondom een schavot waarop de acteurs speelden. Dit cirkelvormige, dakloze plein was rondom omsloten door een gevelwand met loggia's in drie verdiepingen. Van daaruit kon de burgerij elkaar bespieden, en neerkijken op de "one-penny-groundlings", beneden op het parterre-plein. Het ging er op dit binnenplein trouwens nog even ruw aan toe als vroeger op de markt. Het was bijvoorbeeld heel normaal om etenswaar mee te brengen als picknick en projectiel: het vak van acteur was niet ongevaarlijk. Theater werd als vertier beschouwd: drama en klucht zaten in die tijd nog in één programma. Toch veroorzaakt deze typologie ook een eerste breuk tussen theater en stad: de referentie aan een stadsruimte bleef weliswaar behouden, maar het theater keerde zich naar binnen. Ook het achttiende eeuwse Italiaanse hoefijzertheater ontwikkelde zich vanuit dit zelfde schema: met zijn halfrond parterre-plein en bladgouden binnengevels met rijk versierde loggia's, maar wel onder een dak.

Langzaam maar zeker trokken de acteurs zich terug van het plein tot in de lijst, de tweede stap in de breuk tussen theater en stedelijke ruimte. In de negentiende eeuw werd achter deze lijst een stelsel van ruimtes ontwikkeld, die dienden om steeds grotere illusies op te wekken. Het is de dubbele bodem van de klassieke schouwburg, met haar zij-, achter- en ondertonelen, met trekkenzolders, toneeltorens en decorateliërs. Hier kreeg de theatertechniek de ruimte om een machinerie te installeren die gelijke tred hield met de vooruitgang der wetenschap: elektrisch licht, hydraulische katrollen, hefplateaus enzovoort. Het toneeldoek, dat het stadsplein afschermd van de illusie achter de lijst, verscherpte de scheiding tussen acteur en publiek en bood de definitieve bescherming tegen vliegend ooft. Het theatergebouw groeide mee met de behoefte aan comfort en representatie van de nieuwe burgerlijke cultuur. Staanplaatsen werden zitplaatsen, er was overvloedig eten en drinken in de foyers en banketzalen van het theater. Daar toonde de burgerij zich achter hoge ramen, champagne in de hand, aan de massa, die van dan af buiten op het échte stadsplein moest blijven.

De breuk tussen theater en stadsruimte wordt definitief met het ontstaan van het zogenaamde “vlakke vloer theater” in de twintigste eeuw. Er wordt gespeeld in een niet-architecturale, zwarte multifunctionele doos, een concept van democratisering en nivellering, dat een poging doet om de ruimtelijke scheiding tussen publiek en acteurs weer op te heffen. Merkwaaardig genoeg gebeurde dit niet doordat de acteurs weer uit hun lijst stapten; in feite werd het publiek brutaal de lijst ingezogen. Iedereen zat nu opgesloten in de machinerie van de “black box” en werd onderworpen aan de illusie van de theatertechniek, die rondom nadrukkelijk aanwezig was. De negentiende eeuwse burgerlijke cultuur van zien en gezien worden is van dan af onmogelijk: de balcon zijn afgeschaft en het halfrond is een schoolopstelling geworden. Hier moet opgelet worden! Het theater van de twintigste eeuw werd een serieuze zaak. Het laatste restje plein was verdwenen, het daglicht verduisterd, eten kon er niet meer. De acteurs gooiden de tomaten voortaan zelf.

De verbouwing van het Arenberginstituut voor het Stuk was een worsteling met de vele paradoxen van de geschiedenis van de theatertypologie. Hoe moet het theatergebouw zich verder ontwikkelen? Is er nog een relatie tussen stad, architectuur en theater mogelijk? Is er leven na de black box? Kan de architectuur van een theaterzaal sterk zijn en de tribunes gammel, of juist andersom? Moet theatertechniek onderdeel uitmaken van de architectonische expressie, of juist verborgen worden? Hoe bewaar je de ruimtelijke kwaliteit van een oud laboratorium, terwijl de kolommen in de weg staan en het plafond te laag is? Hoe moet een nieuw kunstencentrum van tienduizend vierkante meter eruit zien, dat haar succes ontleent aan een underground operatie in kleine rokerige zaaltjes? Kan theater na vierhonderd jaar weer daglicht op de scène verdragen? Hoe breng je de stad weer in het theater en andersom? Kan het theater terugkeren in de openbare ruimte?

Een verkeerd antwoord op deze vragen is neutraliteit, multi-functionaliteit en flexibiliteit. Het zijn de valkuilen van onze hedendaagse samenleving én van de hedendaagse architectuur in het bijzonder. Een gebouw dat zich aan alles wil kunnen aanpassen is uiteindelijk een gebouw zonder karakter. Een karakteracteur speelt ook niet alle rollen. Het antwoord dat we samen met de artistieke ploeg van het Stuk op de vragen geformuleerd hebben, is radicaler: het vernieuwde Arenberginstituut is geïnterpreteerd als een verzameling van sterke karakters, als een stad met vele huizen. Er zijn oude gebouwen en gloednieuwe. Er zijn hoge ruimten en lage, er zijn zalen mét en zalen zonder kolommen, er zijn donkere plaatsen en plaatsen vol daglicht. Er zijn plekken met verstilde historie en plekken met schreeuwende nieuwigheid. Er is agressieve decoratie en ingehouden afwerking. Er is speelruimte buiten en speelruimte binnen. Er zijn daken die auditoria worden, ramen die beeldscherm worden, pleinen die zalen worden en zalen die pleinen worden. Er zijn erkers, loggia's en balkons, uitkijktorens en kelderkrochten, geheime routes en publieke promenades, stegen en gangen. Het nieuwe Stuk is een verzameling van vele plaatsen, elk opgeladen met een eigen architectonische spanning. Iedere plek heeft haar identiteit, kan bespeeld en geïnterpreteerd worden. Maar vooral is het Stuk een openbare stedelijke ruimte, een plaats waar architectuur weer nadrukkelijk aanwezig is in het theater. En de stad: zij daalt dwars door het Stuk de Leuvense helling af.

BIO NEUTELINGS RIEDIJK ARCHITECTEN

NEUTELINGS RIEDIJK ARCHITECTEN

Neutelings Riedijk Architecten is het bureau van Willem Jan Neutelings (1959) en Michiel Riedijk (1964), gevestigd te Rotterdam. In de afgelopen tien jaar heeft het bureau internationaal naam gemaakt met een opvallende serie gerealiseerde projecten en bekroonde wedstrijdontwerpen in Nederland en Vlaanderen. Het bureau is opgezet als een internationaal atelier van een twintigtal jonge architecten, dat wordt ondersteund door vaste samenwerkingsverbanden met bouwtechnische bureau's. Voor de Vlaamse projecten werkt Neutelings Riedijk Architecten samen met Bureau Bouwtechniek te Antwerpen.

BELANGRIJKSTE PROJECTEN IN NEDERLAND

De Tapijtmetropool, stedenbouwkundige studie 1989
Europees Patent Bureau, Leidschendam, eerste prijs wedstrijdontwerp 1990
Hoofdkantoor ABN-AMRO, Amsterdam, wedstrijdontwerp 1992
Appartementengebouw Prinsenhoek, Sittard, gerealiseerd 1995
Woonwijk Kustzone, Huizen, gerealiseerd 1996-2002
Woningen Thomas de Beer terrein, Tilburg 1996
Drukkerij Veenman, Ede, gerealiseerd 1997
Woningen Sporenburg, Amsterdam, gerealiseerd 1997
Minaertgebouw, Universiteit Utrecht, gerealiseerd 1997
Woningen GWL-terrein, Amsterdam, gerealiseerd 1997
Woonwijk Zenderpark, Ysselstein, gerealiseerd 1997
Y-toren, Amsterdam, gerealiseerd 1998
Winkelcentrum Brazilië, Amsterdam, gerealiseerd 1998
Brandweerkazerne, Maastricht, gerealiseerd 1998
Brandweerkazerne, Breda, gerealiseerd 1998
Steunpunt Rijkswaterstaat, Harlingen, gerealiseerd 1998
Kunstencentrum Almere, wedstrijdontwerp 1998
Kantoorgebouw, Schiphol, gerealiseerd 1999
Kantoorgebouw A-factorij, Amsterdam, gerealiseerd 2001
Appartemententoren Wijnhaven, Rotterdam, oplevering 2003
Appartementengebouwen Mullerpier, Rotterdam, oplevering 2003
Centraal Belastingkantoor, Apeldoorn, oplevering 2004
Scheepvaart en Transportcollege, Rotterdam, oplevering 2004
Nederlands Audiovisueel Archief, Hilversum, oplevering 2005

BELANGRIJKSTE PROJECTEN IN VLAANDEREN

De Ringcultuur, stedenbouwkundige studie 1986
Appartementengebouw Ringzicht, Berchem 1990
Appartementengebouw De Kaai, Antwerpen 1992
Sociale woonwijk de Hollainhof, Gent, gerealiseerd 1997
Postkantoor Scherpenheuvel, gerealiseerd 1997
Concertgebouw Brugge, wedstrijdontwerp 2e prijs, 1999

Stationsgebied Brugge, stedenbouwkundig plan 1999
Kunstencentrum Stuc, gerealiseerd 2001
Museum aan de Stroom, Antwerpen, oplevering 2005
geselecteerd voor de wedstrijd voor het MuziekForum te Gent, 2002

BELANGRIJKSTE PRIJZEN TENTOONSTELLINGEN

Rotterdam Maaskantprijs voor jonge architecten, 1991
Jonge architecten in België, Gent, Antwerpen, 1986
Biennale van Jonge Nederlandse Architecten, 1988
Biennale van Barcelona, 1989
Ouvertures, 10 jonge Europese architecten, Bordeaux 1990
W.J. Neutelings in Antwerpen, de Singel 1990
Biennale van Venetië 1991, 2000
Rotterdam-Porto 2001, Porto 2001
Neutelings Riedijk Architecten, Paviljon d'Arsenal, Parijs, 2001

ONDERWIJS

Willem Jan Neutelings was onder meer visiting professor aan de Harvard School of Design in Cambridge, (USA) en gastdocent aan het Berlage instituut te Rotterdam. Michiel Riedijk was onder meer gastdocent aan de Academies van Rotterdam en Amsterdam en de Technische Universiteit Delft. Beiden hebben vele gastlezingen gegeven en deelgenomen aan workshops en jury's voor architectuurinstituten te Aken, Amsterdam, Antwerpen, Berlijn, Barcelona, Braunschweig, Brussel, Darmstadt, Delft, Dresden, Dublin, Edingburg, Frankfurt, Guadelajara, Gent, Hamburg, Helsinki, Karlsruhe, Kiel, Kopenhagen, Leuven, Londen, Los Angeles, Madrid, New York, Rotterdam, Oslo, Parijs, Phoenix, Praag, Straatsburg, Tallin, Toronto, Quenca, Quérétaro, Yale, Wenen, Zagreb.

Vooraf

Het 'Decreet houdende de integratie van kunstwerken in gebouwen van openbare diensten en daarmee gelijkgestelde diensten en van door de overheid gesubsidieerde inrichtingen, verenigingen en instellingen die tot het Vlaamse Gewest behoren' van 1986 schrijft de integratie voor van kunst in gebouwen gerealiseerd door het Vlaamse Gewest en in gebouwen gerealiseerd met minstens 30 % subsidie lastens de begroting van het Vlaamse Gewest, volgens een glijdende schaal van 2 % (tussen 5 en 10 mio) tot 0,5 % (hoger dan 100 mio). Vermits de verbouwing van het Arenbergpand voor een gedeelte wordt gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap (met name ten belope van 120 mio BEF), is het decreet van toepassing. In concreto gaat het om de besteding van een bedrag van **1.8 mio BEF** of 44 620,83 euro.

Na een aantal overlegondes met externe specialisten als Kurt Van Belleghem (o.m. Les Etablissements d'en face Brussel) en Paul Lagring (o.m. galerie Netwerk Aalst), Michel Uytterhoeven en Luc Verpoest (prof Departement Architectuur te Leuven), Katrien Laenen (Kunstcel Vlaamse Overheidsgebouwen en Infrastructuur), architect Willem-Jan Neutelings en zijn team, werd de vraag i.v.m. de kunstintegratie als volgt geherformuleerd: **kan de toepassing ervan in verband gebracht worden met de inrichting van de 'lege ruimtes' en wel op zo een wijze dat daaruit een artistieke signatuur af te lezen valt? De opdracht is meteen ook een opdracht in de tijd, met name indien door gebruik deze of gene gekozen onderdelen begeven, kan de kunstenaar in kwestie dan oplossingen aandragen die in het verlengde liggen van de artistieke signatuur waarvan sprake?**

De interieur-inrichting die uit het project moet resulteren, is deels **collectie** (heeft een zekere permanentie), maar is ook deels **vluchtig** want in gebruik en dus met regelmaat aan vervanging toe. Op die wijze krijgt het hele project een soort van 'leven' dat erg aansluit bij de geest van het huis STUK zoals we dat voor ons zien, met name een-huis-in-beweging.

In concreto ging de zoektocht vanaf dat moment naar een kunstenaar die én de noden van het huis zou begrijpen én een artistiek adequaat antwoord kon geven op de nog ontbrekende inrichting van gedeeltes van het huis en wel zodanig dat de keuzes van materialen, kleuren, meubilair, lichtinstallaties e.d. een duidelijk afleesbare artistieke samenhang vertonen. De zoektocht leidde naar Jan-Joris Lamers - **de collectionneur par excellence van het objet trouvé.**

Wie is Jan Joris Lamers en welke aspecten van/in zijn werk maken hem bijzonder geschikt voor een invulling van de opdracht kunstintegratie in STUK?

Jan Joris Lamers in de eerste plaats een theatermaker noemen, is waar en niet waar. Waar omdat deze alternatieve guru van het Nederlandstalige theater met zijn eigen gezelschap Maatschappij Discordia intussen zijn stempel gedrukt heeft op meer dan één generatie markante theatermakers: Tg Stan, Dito'Dito, deRoovers, de Onderneming in België en Dood Paard en Barre Land in Nederland zijn maar enkele van de groepen die vanuit hun samenwerking met Jan Joris Lamers een eigen specifiek parcours ontwikkeld hebben dat intussen ook op de internationale theatermarkt erkend wordt.

En toch is het ook maar een halve waarheid omdat de specificiteit van Jan Joris Lamers er nu net in bestaat een soort theater te maken dat **een perfecte cross-over is tussen diverse kunstdisciplines**: In het werk van Lamers, die **van opleiding evenzeer tekenaar is als regisseur**, is de aandacht voor vormgeving altijd van cruciaal belang geweest. De vormgeving is de dramaturgie en omgekeerd. Dat heeft op zijn beurt alles te maken met het feit dat Lamers zweert bij een obstinate weigering van alles wat zweemt naar een conventionele, realistische theaterafbeelding. Lamers ontwerpt in plaats daarvan - met behulp van meubels en andere 'echte' gebruiksvoorwerpen - eerder gedachtenruimtes voor zijn voorstellingen. Daarin wordt de door de acteurs voorgestelde interpretatie van de tekst in kwestie een reële mogelijkheid veeleer dan een dwingende lectuur.

Als ruimte voor theater wijst hij de zwarte doos categoriek af: elk architecturaal element dat de ruimte een eigen karakter geeft, grijpt hij in zijn regies dankbaar aan. Met andere woorden: de ruimtes waarin Lamers bij voorkeur werkt zijn **gevonden ruimtes** met hier en daar restanten van vorig leven. En zo zien de objecten die hij dan verzamelt in die ruimtes er ook uit: het gaat telkens om een serie gevonden voorwerpen die elk op zich 'iets' hebben. Dat kan variëren van mooie meubelstukken tot diverse prullaria bij elkaar gekocht op rommelmarkten. Deze elementen brengen als echte '**objets trouvés**' hun eigen spoor van geschiedenis met zich mee; en elk van die stukjes geschiedenissen heeft dan op zijn beurt te maken met de dramaturgie van de voorstelling zelf. Geschiedenis is iets wat Lamers immers altijd gefascineerd heeft en vaak plaatst hij een spoortje geschiedenis op scène dat als 'trigger' geldt voor het publiek dat het op zijn beurt met de eigen verbeelding verder kan invullen. Zowel in *Twelfth Night* als in *Measure for Measure* staat er bijvoorbeeld een mooi houten bakje op scène waarin mozaïektegeltjes zitten. (Ook van de ene voorstelling zitten dus sporen in de volgende via deze objecten). De stap naar een mooie-mozaïekvloer-in-een-paleis is op dat moment voor het publiek nog slechts een klein verbeeldingssprongetje, tenminste zo het dat wil; ook hier wordt een betekenisassociatie eerder voorgesteld dan vastgelegd of opgedrongen.

'Het is ook zo dat ik geen rotzooi wil overhouden. Ik ben niet in staat iets te maken waarvan ik weet dat ik het zal moeten weggooien. Dat wil zeggen dat de dingen die ik koop of de dingen die ik maak, dingen moeten zijn die het aanzien waard zijn, die waarde hebben, geen geldwaarde. Alles wat daarbuiten valt, valt af. Een decor laten timmeren dat er uitziet als iets anders, dat kan ik gewoon niet laten doen. Die opdracht verlenen, dat is niets voor mij.' (J.J. Lamers in Lieve Vanfraechem, *Spiegel van de werkelijkheid*, 1991, p. 200).

Deze voorwerpen worden door Lamers met bijzonder grote zorg uitgelicht: tekstdramaturgie, vormgeving en belichting grijpen nauw op elkaar in, bepalen elkaar, bestaan slechts bij gratie van elkaar. Af en toe **ontwerpt Lamers ook zelf objecten op scène**: van meubelstukken tot doeken die dan als abstracte schilderijen een speelvlak vormen waartegen de acteurs zich bewegen. De dramaturgie van de verplaatsing luistert even nauw: zoals bij choreografen leeft er bij Lamers een zeer groot bewustzijn van de diverse impact die specifieke verplaatsingen op scène kunnen hebben; verschillende dramaturgieën zijn geënt op basispatronen als de diagonaal; opkomsten en afgangen zijn nooit toevallig maar zijn onderdeel van een zorgvuldige compositie op scène.

Dit spanningsveld tussen enerzijds de zorgvuldige compositie der elementen op scène en anderzijds het voorstel tot interpretatie dat de acteurs in een typische 'Discordia-speelstijl' naar voren schuiven (zij gaan immers nooit op de conventionele wijze op in hun personages, maar presenteren hun personage als 'iemand-die-dit-nu-zegt-wat-vindt-u-ervan?') stelt de toeschouwer voor een bijzondere uitdaging: op elk moment is hij of zij er zich van bewust HOE betekenis tot stand komt

door een samenspel van woord, vormgeving, licht, verplaatsing, accentuering etc. De constructie van betekenis is met andere woorden op elk moment even aanwezig als de betekenissen zelf.

Dat Lamers alle onderdelen van een maakproces op elkaar betreft is een fenomeen dat zich zelfs uitstrekt over het gehele leven van (een deel van) de groep mensen waarmee hij werkt: ook de concipiëring en invulling van de ruimtes waarin de groep werkt is ontworpen door Lamers zelf; de meubels die er staan zijn weerom verzameld of ontworpen door hem; zo ontstaat veeleer een functionele leefruimte waarin gewerkt wordt dan een kantoor- of repetitieruimte. Zelfs als het gezelschap op reis is, neemt het een gedeelte van zijn inboedel mee: rijdende keukenblokken en allerlei meubilair worden meegenomen in een van de twee vrachtwagen. Dit materiaal laat zich op verplaatsing in de nieuwe ruimte meteen schikken tot weerom een door Lamers 'gemaakte' gevonden werk- en leefruimte die aan de groep die condities biedt waarin hij het best functioneert.

Het mag niet verwonderen dat een maker als Lamers intussen ook gevraagd is als vormgever bij andere kunstenaars: zo ontwierp hij onlangs nog het decor van *I said I* van Anne Teresa De Keersmaeker.

Het is aan de theatermaker-vormgever Jan Joris Lamers dat STUK de opdracht gegeven heeft om de inrichting te ontwerpen en uit te voeren van alle kleedkamers, gangen, kantoorruimtes, artiestenkeuken, foyer en een aantal aanpalende ruimtes. Daarnaast staat hij ook in voor het ontwerp en de uitvoering van de signalisatie in het gebouw. Deze opdracht strekt zich uit over een periode van vier jaar (2001-2005).